

ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց» ՊՈԱԿ-ի 2024 թվականի 4-րդ եռամսյակում իրականացված միջոցառումների

Գիտական ուսումնասիրություններ

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց» ՊՈԱԿ-ի կողմից իրականացվող գիտական ուսումնասիրություններն ուղղված են «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցի, «Խոր Վիրապ» և «Գոռավանի ավազուտներ» պետական արգելավայրերի տարածքների բնական էկոհամակարգերի, լանդշաֆտային ու կենսաբանական բազմազանության, գենոֆոնդի ուսումնասիրմանն ու պահպանմանը:

Չորրորդ եռամսյակի ընթացքում բոլոր աշխատանքները կատարվել են համաձայն 2024 թվականի տարեկան աշխատանքային ծրագրի:

ա) Խոշոր կաթնասուն կենդանիների հաշվառում

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցում կենսաբազմազանության, կենդանիների իրավիճակի և տարածվածության վերաբերյալ տեղեկատվության ստացման նպատակով կանոնավոր կերպով անցկացվում են խոշոր կաթնասուն կենդանիների որոշ խմբերի ուսումնասիրություններ: «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց» ՊՈԱԿ-ը կենսաբազմազանության մոնիթորինգն իրականացնում է Բնության համաշխարհային հիմնադրամի հայաստանյան մասնաճյուղի հետ համատեղ՝ «Ընձառյուծի պահպանությունը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում:

2024 թվականին արգելոցի տարածքում ուսումնասիրությունների իրականացման նպատակով սահմանվել է դիտարկման ցանց, որը ներառում է մշտական և ժամանակավոր (սեզոնային) դիտակետերը, երթուղիները՝ դիտարկումների, ստուգայցերի, երթուղային հետազոտությունների և ուսումնասիրությունների անցկացման համար: Հաշվետու ժամանակաշրջանում Կարմիր գրքում գրանցված կենդանիների տարածվածության, տեսակային կազմի, քանակի, բնակության վայրերի, կենդանիների միգրացիոն ուղիների առկա վիճակի մոնիթորինգի տվյալների ստացման նպատակով հոկտեմբեր և նոյեմբեր ամիսներին ստուգվել են

արգելոցում առկա բոլոր 24 ֆոտոթակարդները: Ֆոտոթակարդները ստուգվում են 2-3 ամիս պարբերականությամբ: (նկար 1)

Նկար 1

Հոկտեմբեր ամսվա ընթացքում ֆոտոթակարդներով նկարվել է կովկասյան ընձառյուծը (*Panthera pardus tulliana*), ինչպես նաև դաշտային ուսումնասիրությունների ընթացքում արձանագրվել են գիշատչի կենսագործունեության հետքեր, ոտնահետքեր (նկար 2): Կենդանու արեալը հիմնականում ուսումնասիրվում և ընդգրկում է պետական արգելոցի «Խոսրով» և «Կաքավաբերդ» տեղամասերը: Սա ընձառյուծի առանձնյակի Հայաստանում գրանցված ամենաերկար բնակության դեպքն է, որը փաստում է պետական արգելոցի պահպանության աշխատանքների արդյունավետությունը:

Ներկայումս ընձառյուծը ներառված է ՀՀ կենդանիների Կարմիր գրքում որպես «կրիտիկական վիճակում գտնվող» և Բնության պահպանության միջազգային միության (ԲՊՄՄ) Կարմիր ցուցակում որպես «Վտանգված» տեսակ, ինչի արդյունքում տեսակի պահպանությունը և ուսումնասիրումը շարունակում է մնալ բնապահպանական կարևոր խնդիրներից մեկը:

Նկար 2

Կատարվել է բեզորյան այծերի (*Capra aegagrus*) հաշվառում:
Դիտարկումների համար ուսումնասիրվել են երկու տարածքներ՝ «Խոսրով» և
«Խաչաձոր» տեղամասերը (նկար 3):

Նկար 3

WWFArm_019

62°F 16°C

10-04-2024 10:05:24

Չորրորդ եռամսյակում Հայաստանի Հանրապետության Գիտությունների ազգային ակադեմիայի կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնի աշխատակիցները «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցում իրականացրել են միջատների ուսումնասիրություն (Նկար 4):

Նկար 4

բ) Գիշատիչ թռչունների թվաքանակի և տեսակային կազմի որոշում

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցի տարածքում շարունակվում են գիշատիչ թռչունների որոշ տեսակների (սև անգղ, սպիտակագլուխ անգղ, գիշանգղ, մորուքավոր անգղ, քարարծիվ, տափաստանային ճուռակ, սովորական հողմավար բազե) ուսումնասիրությունները: Բների գրանցումն իրականացվում է կանոնավոր շրջայցերի ժամանակ, որի ընթացքում ստուգվում են հին բները, և գրանցվում են նոր հայտնաբերվածները: Հաշվետու ժամանակաշրջանում սև անգղի /*Aegyptus monachus*/ և մորուքավոր անգղի /*Gypaetus barbatus*/ նոր բնադրավայրեր չեն գրանցվել:

գ) Սողունների որոշ տեսակների տարածվածության և դրանց քարտեզագրման աշխատանքների իրականացում

Սողունների ֆաունան արգելոցում բավական բազմազան է: Ուսումնասիրությունները կատարվել են դիտարկումների մեթոդով, որի ընթացքում

արձանագրվել են կովկասյան ագամա, անդրկովկասյան մողեսիկ, հազվագյուտ և անհետացող տեսակներից գրանցվել է միջերկրածովային կրիա /Testudo graeca/: Արգելոցի տարածքում գետերի ափամերձ տեղամասերում գրանցվել է սովորական լորտու և ջրային լորտու: Գյուրգալի ինչպես նաև իժերի ապրելավայրերն օջախային բնույթ են կրում և կախված են ժամանակավոր և մշտական ապաստարանների և կերի առկայությունից:

դ) Վեդի և Խոսրով գետերի ձկնապեսակների ուսումնասիրում (կարմրախայտ, քուռի բեղլու)

Գիտական բաժնի կողմից շարունակվում են ուսումնասիրվել Վեդի գետի հունի հարթավայրային մասը՝ Եղեգնական գյուղից մինչև պետական արգելոց ընկած հատվածը: Վեդի գետում առկա են բազմաթիվ արհեստական եղանակով առաջացած ջրվեժներ, որոնք խոչընդոտում են ձկների սեզոնային միգրացիային:

ե) Հավաքված բուսապեսակների (հերբարիումների) գույքագրում, տեսակային կազմի որոշում և քարտադարանի ստեղծում

Շարունակվում են հերբարիումների գույքագրման աշխատանքները:

զ) Պետական արգելոցի թանգարանի և գիտական լաբորատորիայի աշխատանքների կազմակերպում և իրականացում

Էկոլոգիական կրթությանն ու դաստիարակությանն ուղղված միջոցառումների շրջանակներում «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց ՊՈԱԿ-ը 595 դպրոցականների /Երևանի թիվ 194 թիվ 6 հիմնական դպրոցներ, Արտաշատի թիվ 1 և թիվ 5 դպրոցներ, Մասիսի թիվ 1 հիմնական դպրոց, Լեռնագոգի միջնակարգ դպրոց, Այգեզարդի, Դեղձուտի, Արևաշատի միջնակարգ դպրոցներ, Այգավանի միջնակարգ դպրոց և այլն/ համար բնապահպանական թեմաներով կազմակերպել է 20 դասընթացներ: Գիտելիքների ամրապնդման նպատակով աշակերտների համար կազմակերպվել են տարբեր բնապահպանական թեմաներով մշակված խաղեր:

4-րդ եռամսյակում պետական արգելոցի թանգարան է այցելել 628 այցելու: Թանգարանում այցելուներին ներկայացվել է պետական արգելոցի պատմությունը, բուսական և կենդանական աշխարհը, պատմամշակութային հուշարձանները, «Գոռավանի ավազուտներ» և «Խոր Վիրապ» պետական

արգելավայրերը իրենց բնորոշ ֆլորայով ու ֆաունայով, ինչպես նաև կազմակերպվել է արգելոցի մասին պատմող կարճամետրաժ ֆիլմի, ֆոտոթակարդների կողմից նկարահանված լավագույն կադրերի դիտում, Arloopa հավելվածի միջոցով կովկասյան ընձառյուծի հետ նկարահանում:

Հաշվետու եռամսյակում կատարվել է նաև թանգարանային ցուցանմուշների ախտահանում:

Կազմակերպվել են քայլարշավներ և գիտաճանաչողական էքսկուրսիներ արգելոցի տարածքում: Խոսքով տեղամասում իրականացվել է թռչնադիտարկում: Լեռնագոգ գյուղի միջնակարգ դպրոցի 7-րդ դասարանի աշակերտները քայլարշավ են իրականացրել պետական արգելոցի «Խոսքով» տեղամասում: Գիտության բաժնի աշխատակիցները ներկայացրել են արգելոցի կենսաբազմազանությունը՝ կարևորելով մարդ և բնություն կապը (նկար 5):

(Նկար 5)

Արարատ քաղաքի ավագ դպրոցի աշակերտները գիտաճանաչողական այց են կատարել «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցի «Վահագնի» և «Աստղիկի» ջրվեժներ (Նկար 6):

Նկար 6

Էկոզբոսաշրջության կազմակերպման և զարգացման աշխատանքներ

«Խոսրովի անտառ» պետական արգելոց» ՊՈԱԿ-ը իր կառավարման ներքո գտնվող բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում այցելությունների թույլտվություն և զբոսաշրջային գործունեություն իրականացնում է հիմք ընդունելով առկա սահմանափակումներն ու կանոնակարգերը: «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցում, «Խոր Վիրապ» և «Գոռավանի ավազուտներ» պետական արգելավայրերում էկոզբոսաշրջության կազմակերպման և զարգացման հիմնական նպատակներն են՝ զբոսաշրջիկներին ծանոթացնել բնության արժեքներին, նպաստել էկոլոգիական դաստիարակությանը և կրթությանը, բնության հետ հարաբերությունների մշակույթի ձևավորմանը, բնական միջավայրում մարդկանց վարքականոնի չափորոշիչների մշակմանը, բնության նկատմամբ պատասխանատվության զգացման ձևավորմանը, որոնք էլ իրենց հերթին բնական

և պատմամշակութային ժառանգության, էկոհամակարգերի պահպանության բարելավման, ինչպես նաև զբոսաշրջությունից հավելյալ եկամուտների ստացման, բնապահպանական և սոցիալ տնտեսական խնդիրների լուծման նախադրյալներ են ստեղծում:

Էկոզբոսաշրջության զարգացմանն ուղղված միջոցառումներն, ինչպես նաև զբոսաշրջային կազմակերպությունների և տուրօպերատորների հետ համագործակցությունն իրականացվում է հիմնվելով բնապահպանական սահմանափակումների, զբոսաշրջության նպատակով տարածքի օգտագործման հնարավորությունների և բնապատմական արժեքավոր տեղամասերում արգելոցային և արգելավայրային ռեժիմների պայմաններում թույլատրելի էկոճանաչողական, պատմամշակութային և գիտաճանաչողական զբոսաշրջության կազմակերպման հնարավորությունների վրա: Բոլոր աշխատանքները կատարվել են համաձայն 2024 թվականի տարեկան աշխատանքային ծրագրի:

Հաշվետու ժամանակահատվածի ընթացքում զբոսաշրջային այցեր իրականացվել են «Խոսրովի անտառ» արգելոցի «Գառնի», «Խոսրով» և «Խաչաձոր» տեղամասերում գտնվող երթուղիներով: Այցելուների անվտանգության և արգելոցային ռեժիմի առանձնահատկություններով պայմանավորված «Կաքավաբերդ» տեղամասի որոշ երթուղիները փակ են այցելությունների համար:

Այցելուների անվտանգությամբ և արգելոցային ռեժիմով պայմանավորված՝ քայլարշավային երթուղիները պատշաճ կերպով վերահսկվում են, կազմակերպվում են աղբահանության աշխատանքներ, այցերը կանոնակարգվում են բնական էկոհամակարգերի վրա զբոսաշրջության հնարավոր ազդեցության բացառման նպատակով:

Հաշվետու ժամանակահատվածի ընթացքում համագործակցության շրջանակներում իրականացվել են զբոսաշրջային այցեր «Արմջեռ», «Ուան ուեյ տուր», «Արմենիա թրեվլ», «Համշեն տուր» և այլ կազմակերպությունների հետ համատեղ: Հաշվետու ժամանակահատվածում «Խոսրովի անտառ» պետական արգելոցն ունեցել է 776 այցելու: